

Basic concepts and content of communicative competence

Jamila ISHKOBILOVA¹

Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 2021

Received in revised form

15 October 2021

Accepted 20 November 2021

Available online

15 December 2021

ABSTRACT

The functional purpose of communicative competence is seen in the organization and provision of this or that objective activity. Communication, which is part of communicative competence, works as a way of organizing activities. Because of this, the teacher directs students' thoughts to a specific area of the lesson, draws their attention to interesting events and processes, and suggests remembering specific rules, events, dates, facts.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss11/S-pp91-96>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Keywords:

competence,
communicative competence,
pedagogy,
teacher,
student,
specialist,
profession,
knowledge,
skill,
qualification.

Kommunikativ kompetensiyaning asosiy tushunchalari va mazmuni

---

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:
kompetensiya,
malaka,
kommunikativ
kompetensiya,
pedagogika,
o'qituvchi,
talaba,
mutaxassis,
kasb,
bilim,
malaka.

Kommunikativ kompetensiyaning funksional maqsadi u yoki bu obyektiv faoliyatni tashkil qilish va ta'minlashda ko'rindi. Kommunikativ kompetensiya tarkibiga kirgan aloqa faoliyatni tashkil etish usuli sifatida ishlaydi. Shu tufayli o'qituvchi o'quvchilarining fikrlarini darsning ma'lum bir yo'naliishiga yo'naltiradi, ularning e'tiborini qiziqarli hodisa va jarayonlarga qaratadi, aniq qoidalar, voqealar, sanalar, faktlarni eslab qolishni taklif qiladi.

---

¹ Stylist of the Department of youth affairs and spirituality, Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy. Surkhandarya, Uzbekistan.

Основные понятия и содержание коммуникативной компетентности

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

компетенция,
коммуникативная
компетенция,
педагогика,
педагог,
студент,
специалист,
профессия,
знания,
умение,
квалификация.

Функциональное назначение коммуникативной компетенции видится в организации и обеспечении той или иной предметной деятельности. Коммуникация, которая является частью коммуникативной компетенции, работает как способ организации деятельности. Благодаря этому учитель направляет мысли учеников на конкретную область урока, обращает их внимание на интересные события и процессы и предлагает запомнить определенные правила, события, даты, факты.

KIRISH

Kommunikativ kompetensiya, birinchi navbatda, shaxsning rivojlanishi va o'z-o'zini rivojlantirish jarayonida shakllanadigan o'qituvchining shaxsiy sifati; ikkinchidan, pedagogik muloqot maqsadlari, mohiyati, tuzilishi, vositalari, xususiyatlari to'g'risida o'qituvchining xabardorligi ko'rsatkichi; tegishli texnologiyani bilish darajasi; mutaxassisning individual psixologik fazilatlari; aloqa faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirishga intilish; inson shaxsiyatiga yo'naltirish, asosiy qadriyat sifatida, shuningdek, pedagogik muloqot jarayonida yuzaga keladigan muammolarni nostandard, ijodiy hal qilish qobiliyati. Kasbiy muloqot o'qituvchining kommunikativ kompetensiyasining asosiy qismidir, u har doim hamjamiyatni, o'xshashlikni, o'zgalarni anglash va qabul qilishga bo'lgan o'zaro intilishni, nafaqat oqilona o'lchash va javob berish, balki hissiyot bilan hamdard bo'lishni nazarda tutadi.

Psixologik va pedagogik adabiyotlarda "kompetensiya" tushunchasi nisbatan yaqinda keng tarqaldi. 1960-yillarning oxiri 1970-yillarning boshlarida g'arbda va 1980-yillarning oxirlarida mahalliy adabiyotlarda maxsus yo'nalish – ta'limda kompetensiyaga asoslangan yondashuv paydo bo'ldi. Kompetensiyaviy yondashuvda ta'lim natijasiga e'tibor beriladi va, natijada, olingan ma'lumot miqdori emas, balki insonning qobiliyati turli xil muammoli vaziyatlarda harakat qilish, shu bilan birga, ta'lim natijalari ta'lim tizimidan tashqarida muhim deb tan olinadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Zamонавиу педагогика фани амалийотида "kompetensiya" va "kompetensiyaviy yondashuv" tushunchalari faqat XX-asrning 90-yillari oxirida ishlay boshladи. V.I. Dal kompetensiyani to'la huquq sifatida tushunadi va uni, asosan, huquqiy sohada qo'llaydi: "Biror kishini, nimani yoki kimnidir hakamlik qilishga qodir bo'lgan va huquqiga ega bo'lgan vakolatli sudya ..." [1].

D.I. Ushakov turli mualliflarning fikri va ular orasidagi farqlarni isbotlashga harakat qiladi: kompetensiya – xabardorlik, vakolat; kompetensiya – ma'lum bir shaxs vakolati, bilimlari, tajribasi, texnik topshiriqlariga ega bo'lgan muammolar, hodisalar doirasi", kompetensiya – bu o'ziga xos shaxsiy xususiyat, vakolat esa o'ziga xos professional yoki funksional to'plamdir [2].

D. Ivanov bu tushunchalarni biroz boshqacha tarzda bayon etadi. Qobiliyat deganda, inson yaxshi biladigan, bilim va tajribaga ega bo'lgan qator masalalar tushuniladi. Muayyan sohada mutaxassis bo'lgan odam tegishli bilim va qobiliyatlarga ega bo'lib, unga ushbu sohani oqilona baholash va bu yerda samarali harakat qilish imkoniyatini beradi. [3].

A.S. Belkin ta'kidlaganidek, kompetensiyani inson ongi tarkibidagi bilim tarkibiy qismlarning to'plami deb tushunish kerak, keyin hayot va inson faoliyatining eng muhim jihatlari, uning to'laqonli mavjudligini ta'minlash, vakolatlarni amalga oshirish usullari to'g'risida ma'lumotlar tizimi mavjud. O'zining vakolatiga ko'ra, muallif "inson jamiat a'zosining ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan huquq va majburiyatlarni amalga oshirishda ega bo'lgan ijtimoiy funksiyalarning umumiyligini tushunadi [4].

Agar biz kelajakdagi o'qituvchining malakasini shakllantirishni oliv ta'lim tizimi doirasida ko'rib chiqsak, unda bilim, qobiliyat va ko'nikmalar, qobiliyatlar, ya'ni mutaxassisning tayyorligi haqida gapirish mumkin.

Pedagogika fanida kompetensiya tushunchasi quyidagicha ko'rib chiqiladi: mehnat samaradorligini belgilaydigan bilim va ko'nikmalar to'plami; vazifalarni bajarish qobiliyatlar miqdori; shaxsiy xususiyatlar va xususiyatlarining kombinatsiyasi; bilim va professional ahamiyatga ega shaxsiy fazilatlar to'plami; professionalizatsiya vektori; ishslashga nazariy va amaliy tayyorlikning birligi; murakkab madaniyatga o'xshash harakat turlarini amalga oshirish qobiliyati va boshqalar.

Shunday qilib, biz o'qituvchining ikki tomonlama e'tiborga ega bo'lgan kommunikativ, axborot va tartibga soluvchi asosiy kompetensiyalari haqida fikr yuritishimiz mumkin – bu o'quvchilarga va o'ziga qaratilgan. O'qituvchining kommunikativ kompetensiysi bu kasbiy ahamiyatga ega, integral sifat bo'lib, uning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardir: hissiy barqarorlik (moslashuvchanlik bilan bog'liq); ekstraversiya (maqom va samarali yetakchilik bilan bog'liq); to'g'ridan to'g'ri va teskari aloqani loyihalash qobiliyati; nutq qobiliyatları; tinglash qobiliyati; mukofotlash qobiliyati; noziklik; muloqotni "silliq" qilish qobiliyati [5].

Zamonaviy tadqiqotlarda kommunikativ kompetensiya o'qituvchidan (kommunikator dan) o'quvchiga (qabul qiluvchiga) va, aksincha, ma'lumotni semantik idrok etishni ta'minlaydigan pedagogik funksiyalar to'plamini o'zlashtirish deb tushuniladi.

Kommunikativ kompetensiyaning tuzilishi ancha murakkab, ko'p darajali va ko'p faktorli xususiyatga ega. Biz faqat uning pedagogik jarayon bilan bevosita bog'liq bo'lgan, amaliy jihatdan eng ko'p talab qilinadigan va ilmiy-pedagogik adabiyotlarda chuqur o'rganilgan tarkibiy qismlariga to'xtalamiz. Kommunikativ kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismlarini ochib beramiz:

Birinchi komponent – bu kelajakdagi o'qituvchining qadr-qimmatga bo'lgan o'z-o'zini tutishi.

Kommunikativ kompetensiyaning ikkinchi komponenti – bu matn va nutqni tahlil qilish, savollar berish, ularga javob berish, dialog va monolog o'tkazish, o'z nuqtayi nazaringizni himoya qilish, nuqtayi nazardan mulohaza yuritish imkonini beradigan bilim, ko'nikma va malakalarning integral kompleksidir.

Kommunikativ kompetensiyaning uchinchi komponenti – bu muomala madaniyati, bu turli xil aloqa vaziyatlarida yetarli xulq-atvorga oid bilim, ko'nikma va malakalar tizimidir [7].

Kommunikativ kompetensiyaning bir qismi sifatida pedagogik aloqada nutqning har xil turlari mavjud, ammo o'qituvchi ishontiradimi, xabar beradimi, o'qituvchi o'quvchilarni chaqiradimi, qat'i nazar, uning nutqiga alohida talablar qo'yiladi: to'g'riliqi, aniqligi, soddaligi, izchilligi, mavjudligi, boyligi (lingvistik vositalarning xilma-xilligi), obrazliligi, emotsionalligi. "Muloqotda nafaqat so'zlar, balki so'zlarni boshqa odamlarga ta'sir o'tkazish vositasiga aylantiradigan narsa qanday aytilgani ham muhimdir" [8].

Muloqotni kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismi sifatida alohida ajratib, A.S. Belkin o'zaro aloqani uning eng muhim jihatni deb ta'kidlaydi:

– vasiylik (maktabgacha yoshdagi davr) kattalarning maqsadlarni belgilashda va bolaga yordam berishdagi maksimal rolini, maqsadlarni anglashning eng past darajasi va bolalarning kattalarga yordam berishda minimal rolini bajarishi bilan tavsiflanadi;

– murabbiylik (boshlang'ich maktab davri) o'qituvchiga yordam berishda bolalar rolining oshishi kattalarning hal qiluvchi roli bilan ajralib turadi;

– sheriklik (boshlang'ich maktab, o'smirlik yoshi), bu yerda kattalarning roli ustun turadi, ammo maqsadlarni anglashda tenglik saqlanib qoladi, faoliyatning muvaffaqiyati birgalikdagi harakatlarning nisbatan tengligi bilan ta'minlanadi;

– kooperatsiya (yosh va kattaroq o'spirinlik), bu yerda kattalarning roli yetakchi sifatida belgilanadi, o'zaro ta'sir ishtirokchilari tomonidan maqsadlar birligini yetarlicha anglash;

– muvaffaqiyat birgalikdagi sa'y-harakatlarning tengligi [4].

Ushbu bosqichlarni bilish kommunikativ kompetensiyaning asosini tashkil etadi, chunki o'qituvchi turli yoshdagi bolalar bilan muloqotni haddan tashqari holatlarni istisno qiladigan tarzda tashkil etish imkoniyatini beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Kommunikativ kompetensiya nuqtayi nazaridan pedagogik taktika o'qituvchining ma'naviy yetukligi natijasini aks ettiradi. Avvalo, bu bolalarning yoshi va individual xususiyatlari psixologiyasini bilish; axloq asoslarini bilish; harakatlarning axloqiy ma'nosini ko'rish qobiliyati; talabalarga ta'sir o'tkazish usullarini bilish; pedagogik mahorat; bolalarni sevish; bolalar xulq-atvorini kuzatish; atrof-muhitni boshqarish; tegishli ta'sir usulini tanlash; bolalar bilan suhbatlashish; o'z-o'zini boshqarish va o'zini tutish, adolatlilik, boshqalarning tajribasida ijodkorlik; pedagogik texnikani rivojlantirish, hazil tuyg'usi. Bularning barchasi talabadagi shaxsga bo'lgan hurmat va uning qadr-qimmati bilan ajralib turadi.

Shunday qilib, pedagogik taktikada kasbiy kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, psixologik hushyorlik va pedagogik texnika birlashtiriladi. O'qituvchining faoliyati hech qachon faqat professional doirada cheklanmaydi. Uning ishbilarmonlik fazilatlari inson shaxsiyati bilan uzviy bog'liqidir. Shuning uchun pedagogik taktikada o'qituvchining umumiy madaniyati, uning ijtimoiy yetukligi, takomillashtirish bo'yicha doimiy ishi o'z ifodasini topadi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Pedagogik muloqotning navbatdagi tarkibiy elementi bu taktikadir, bu pedagogik takt bilan bog'liq. O'qituvchi bolalar oldida turli xil rollarni ijro etadi: darsda – sinf darsga tayyor bo'limganda aniqlik, to'g'rilik, jiddiylik va ohanglari; sinfdan tashqari ishlarda – samimiylilik, erkinlik, bu, ayniqsa individual suhbatda zarur; o'zin paytida-do'stlik, bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazishga ishonish. Shuning uchun turli xil aloqa shakllari o'qituvchidan ohangni o'zgartirishni talab qiladi.

Yuqoridagilar kommunikativ kompetensiya tarkibiga xos funksiyalarni aniqlashga imkon beradi. Uning yadrosi pedagogik aloqa ekanligini va pedagogik aloqa ta'lim jarayoniga xos deyarli barcha asosiy funksiyalarni bajarishini hisobga olsak, funksional xarakteristikani, bizning fikrimizcha, shu nuqtayi nazaridan yozish mumkin. Ammo kommunikativ kompetensiya uchun ushbu funksiyalar o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'ladi. Eslatib o'tamiz, pedagogik kommunikatsiya, avvalambor, aloqa - axborotni uzatish, pedagogik jarayon ishtirokchilari o'rtasida ma'lumot almashish tushuniladi. Axborot berish o'qituvchining barcha harakatlariga hamroh bo'ladi. Axborot almashish – bu pedagogik faoliyatning eng qiyin yo'nalishi [5].

Shu nuqtayi nazardan, biz kommunikativ kompetensiyaning axborot funksiyasini alohida ta'kidlaymiz, bu kundalik, o'quv, uslubiy, izlanish va boshqa xarakterdagi ba'zi ma'lumotlarni aloqa orqali yetkazishdan iborat. Ushbu funksiyani amalga oshirish to'plangan hayotiy tajribani, ilmiy bilimlarni o'zgartirishga yordam beradi, shaxsni moddiy va ma'naviy qadriyatlar bilan tanishtirish jarayonini ta'minlaydi.

Kommunikativ bilim – bu o'qituvchining, umuman, aloqa nima ekanligini, uning turlari, bosqichlari, shakllari, rivojlanishi qanday ekanligi haqidagi bilimdir. Bu qanday ta'lim usullari va texnikasi mavjudligi, qanday ta'sir ko'rsatishi, ularning imkoniyatlari va cheklowlari qanday ekanligi haqidagi bilimdir. Shuningdek, qaysi usullar har xil bolalar va turli xil o'qitish vaziyatlari uchun samarali ekanligini bilishdir. Bu aloqa qobiliyatining rivojlanish darajasi va qaysi usullar aynan "mening faoliyatimda" samarali ekanligi va qaysi biri samarali emasligi haqidagi bilimdir.

Xulosa va takliflar. O'r ganish jarayonida kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish, ehtimol, quyidagi yo'nalishlar hisobga olingan holda samarali davom etadi, degan taxminni ilgari surishga undaydi:

1) bo'lajak o'qituvchining kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishni kasbiy faoliyat va pedagogikadan ajratilgan emas, balki yaxlit, umumiy tamoyillar va tabiat hodisalari asosida qurilgan deb hisoblash kerak;

2) har bir talabaning kasbiy rivojlanishini illyustrativ-monografik kuzatish usuli va uning odatdagи vaziyatlarda rivojlanishini tavsiflash va bashorat qilish usuli bilan amalga oshirish lozim;

3) kelajakdagi o'qituvchining kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish texnologiyasi illyustrativ-monografik kuzatish va tavsiflash usulini amalga oshirish natijasida olingan pedagogik tashxisdan kelib chiqadi va uni shakllantirishning kommunikativ qobiliyatları, ko'nikmalari va tajribalarini rivojlanishning individual trayektoriyasini amalga oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка [текст]: в 4-х т. Т. 2, / В.И. Даль; под ред. М.И. Бодуэна де Куртене. – М.: Цитадель, 1998. – С. 1024.
2. Толковый словарь русского языка: в 4-х т. Т.1/ под ред. Д.И. Ушакова. – М., 1985.
3. Иванов Д.А. Компетентностный подход в образовании. Проблемы. Понятия. Инструментарий / Д.А. Иванов, К.Г. Митрофанов, О.В. Соколова. – М., Белкин А.С. Педагогическая компетентность/ А.С. Белкин, В. Нестеров. – Екатеринбург, 2003. – С. 186.
4. Касимов Ш.У., Жалилов Э.Э., Пулатов Г.Э. Содержание профессиональной подготовки будущих педагогов/ Материалы конференции Роль психолого-педагогических исследований в инновационном развитии общества. 2019. – С. 68–70.
5. Qosimov Sh.U. Kasb-hunar kollejlarida amaliy kasbiy ta'limni tashkil etishning metodik asoslarini takomillashtirish / Ped.fan.fal.dok. ... dis. – Т., О'МКХТТКМО QTI, 2018. – В. 176.
6. Антропова Л.Г. Совершенствование коммуникативной компетентности учителя на основе творческой рефлексии (в условиях дополнительного образования): автореф. канд. пед. наук / Л.Г. Антропова. – Челябинск, 1999. – С. 24.
7. Коджаспирова, Г.М. Педагогический словарь [текст]: для студ. высш. пед. учеб. завед / Г.М. Коджаспирова, Ю.А. Коджаспиров, – М.: Академия, 2000. – С. 176.
8. Введение в педагогическую деятельность [текст]: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / А.С. Роботова, Т.В. Леонтьева, И.Г. Шапошникова и др. под ред. А.С. Роботовой, – М.: Академия, 2002. – С. 208.

9. Iskandarovich U.I. (2021). Theoretical Fundamentals of Introduction of Electronic Educational Tools to the Educational Process. Central asian journal of theoretical & Applied sciences, 2(1), 1–7.
10. Kuziev S.S. (2019). Practical and methodological bases of technology in creating electronic educational resources reserves. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(3), 326–329.
11. Умиров И. (2021). Таълим жараёнида электрон таълим воситаларини қўллашнинг педагогик-психологик омиллари. Academic research in educational sciences, 2(2).
12. Sobirovich S.S., & Allakulovich N.U. (2020). The implementation of integration in specific and general professional sciences-as a pedagogical problem. PalArch's Journal of Archaeology of Egypt / Egyptology, 17(6), 3217–3224.
13. Нуруллаев У.А. (2021). Ўқитишнинг муаммоли шакли ва унинг ўқув жорий этишнинг назарий-методик жиҳатлари. Academic research in educational sciences, 2(2).
14. Эрназаров А.А. (2019). Необходимость применения систем автоматизированного проектирования при обучении студентов инженерных специальностей высших учебных заведений. Вестник науки, 1(11), 20-26.
15. Турматов Ж.Р., & Аскаров И.Б. (2020). Динамическая оценка исследовательской компетенции студентов. Общество, (1), 87–89.
16. Askarov I.B. (2017). Basic stages of training to research activity future professional education teachers. Eastern European Scientific Journal, (5).
17. Аскаров И.Б. (2017). Основные подходы и принципы подготовки будущих педагогов профессионального обучения к исследовательской деятельности. Актуальные научные исследования в современном мире, (2-6), 25–32.
18. Аскаров И.Б. (2017). Управление и планирование процессом формирования исследовательских умений и навыков будущих преподавателей профессионального образования. Школа будущего, (2), 10–15.
19. Бегматов Б.Я. (2020). Техника олий таълим муассасаларида талаба амалиёти тадқиқи. Academic research in educational sciences, (3).
20. Аскаров И.Б. (2016). Подготовка к исследовательской деятельности будущего педагога профессионального обучения. In Педагогическое мастерство (РР. 39–42).
21. Бегматов Б. (2021). Техника олий таълим муассасалари талабаларининг касбий мослашиш жараёнини амалиётнинг аҳамияти. Academic research in educational sciences, 2(10), 932–938.
22. Daniyarovna H.S. (2021). The Contents of Students' Independent Education and Methods of Implementation. Psychology and Education Journal, 58(2), 1445–1456.
23. Адилов О., Зухурова Д., & Мамарасулов Р. (2021). Транспорт воситалар техник ҳолатини баҳолаш. Academic research in educational sciences, 2(10), 137–143.